

РИНОК ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ

Розкрито суть державного управління та регулювання ринку продовольчої продукції. Запропоновані шляхи удосконалення державного управління та регулювання ринку продовольчої продукції

Постановка проблеми. Здійснення структурних перетворень в національній економіці – ключова проблема її пропорційного розвитку. Структура економіки, що враховує світові моделі збалансованого функціонування продовольчого підкомплексу і базується на використанні як конкурентних переваг країни на світовому ринку, так і економічних переваг міжнародної інтеграції, є основою стійкого зростання країни. Нівелювання диспропорцій в продовольчій сфері є досить важливим елементом сучасної економічної стратегії виходячи з пріоритетних завдань макроекономічної стабілізації та продовольчої безпеки в Україні. В розвинутих країнах нейтралізація деструктивних факторів на ринку продовольчої продукції відбувається за рахунок реалізації конструктивної державної економічної політики. В Україні проблема державної економічної політики в контексті управління та регулювання ринком продовольства є найменш розробленою як у теоретичному, так і в практичному аспекті на протязі останніх шістнадцяти років. Саме тому особливої ваги набуває теоретичне та практичне обґрунтування державного управління та державного регулювання ринку продовольчої продукції в Україні.

Стан вивчення проблеми. Теоретичні та практичні аспекти функціонування ринку продовольства досліджені у працях Березіна О.В. [1], Корінева В.Л. [2], Любченко О.М. [3], Прядко В., Остапченко Н. [4]. Разом з тим, окремі теоретико-методологічні, методичні та прикладні питання формування ринку продовольчої продукції ще не в повній мірі досліджені та розроблені. Зокрема, недостатньо вивченими залишаються проблеми державного регулювання та управління ринком продовольчої продукції в Україні. Нерозв'язаність цих проблем зумовила вибір даної теми дослідження, його мету та визначення взаємопов'язаних завдань.

Метою дослідження є опрацювання державного управління та регулювання ринком продовольчої продукції в Україні. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити наступні завдання: розкрити суть поняття “державне управління ринком продовольчої продукції”; розкрити суть поняття “державне регулювання ринку продовольчої продукції”; удосконалити діючу систему державного управління та регулювання ринку продовольчої продукції.

Результати досліджень. Регулювання ринку продовольчої продукції в Україні тісно пов'язане: з галузями промисловості, які забезпечують продовольчі підприємства основними засобами; з переробними підприємствами, що переробляють сировину; спеціальними сферами обслуговування та сировинною базою товаровиробників. Виходячи з рівня їх розвитку визначаються напрями здійснення державної продовольчої політики, відбувається реалізація інноваційних та інвестиційних проектів, здійснюється формування стабільних засад продовольчого ринку, спрямованих на зростання ефективності вітчизняних підприємств та підвищення якості і доступності для споживачів основних видів продовольства, стимулювання просування продовольства на зовнішній ринок, визначаються принципи функціонування інфраструктури продовольчого ринку. Доцільність державного регулювання на ринку продовольчої продукції обумовлена високою органічною будовою капіталу в сільському господарстві. В наслідок цього, товаровиробники продовольчої продукції, отримують менший дохід на вкладений капітал і не можуть конкурувати в сучасних ринкових умовах господарювання з суб'єктами підприємницької діяльності інших галузей. Не співпадання робочого періоду з періодом виробництва, кліматичні умови, біологічні особливості сільськогосподарського виробництва підвищують ризиковість їх господарської діяльності. Враховуючи низьку еластичність попиту на продовольство та необхідність забезпечення продовольчої безпеки країни, як одного з головних напрямів економічної політики, держава бере на себе функції регулювання відносин на ринку продовольчої продукції.

На даний момент у сфері державного регулювання можна виділити дві крайні точки зору. Перша точка зору, ґрунтується на необхідності широкої підтримки національного виробництва та окремих його галузей, у тому числі продовольчого підкомплексу. Багатовекторна підтримка вітчизняних галузей повинна викликати економічне зростання, а отже прискорити розвиток села та національного господарства.

Друга точка зору ґрунтується на тому, що виробництво не потребує особливої підтримки. В умовах ринкової економіки все повинно регулюватися законом попиту і пропозиції. Принцип А. Сміта "невидима рука ринку" не повинен використовуватися лише для нейтралізації деструктурних змін у розвитку економіки в сільській місцевості.

В дійсності дві точки зору характеризуються суб'єктивізмом. В питанні державного регулювання не може бути єдиної відповіді. Діяльність суб'єктів ринкових відносин в контексті необхідності державного регулювання не може бути вирішена технократично, фіксовано і однобоко. Адаптація механізмів регулювання залежить не тільки від зовнішньоекономічної політики, але й від готовності інституціональної системи, ступеня територіальної організації продуктивних сил, пріоритетних напрямів розвитку економіки в умовах світового ринку, фактору часу, можливості і доцільності застосування окремих засобів.

Не менш принципово важливим питанням є розмежування змісту термінів “державне регулювання ринком продовольчої продукції” і “державне управління ринком продовольчої продукції”.

Під терміном “державне управління ринком продовольчої продукції” слід розуміти здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами адміністративного нагляду та безпосереднього впливу на державні структурні елементи ринку продовольчої продукції з метою задоволення державних і суспільних потреб.

До об’єктів державного управління ринком продовольчої продукції слід віднести наступні: державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їх статутних фондів або залишилося після ліквідації підприємств та організацій; безхазяйне та конфісковане майно, що переходить у державну власність за рішенням суду; майно, яке передане державним господарським об’єднанням; майно, яке передане державним комерційним підприємствам, установам та організаціям; державне майно, передане в оренду, лізинг, концесію; майно, яке передане казенним підприємствам в оперативне управління; корпоративні права, що належать державі у статутних фондах господарських організацій тощо.

В якості суб’єктів державного управління на ринку продовольчої продукції виступають Кабінет Міністрів України; Фонд державного майна України; державні господарські об’єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації; юридичні та фізичні особи, які виконують функції з управління корпоративними правами держави; міністерства, органи виконавчої влади та ін.

Основним суб’єктом державного управління на ринку продовольчої продукції виступає Кабінет Міністрів України. Здійснюючи державне управління на ринку продовольчої продукції Кабінет Міністрів України приймає рішення про створення, реорганізацію та ліквідацію господарських структур і визначає центральні органи виконавчої влади, які здійснюють контроль за їх діяльністю; призначає на посади та звільняє з посад керівників господарських структур; приймає рішення про закріплення в державній власності пакетів акцій (часток) акціонерних товариств, створених на базі державного майна, що приватизується, терміни закріплення таких пакетів акцій (часток) у державній власності відповідно до законодавства про приватизацію; приймає за поданням Фонду державного майна України рішення про достроковий продаж пакетів акцій (часток), закріплених у державній власності, або їх частини; встановлює критерії відбору уповноважених осіб для передачі їм в управління об’єктів державної власності; встановлює критерії відбору об’єктів державної власності для передачі їх в управління уповноваженим особам; визначає порядок управління корпоративними правами держави та виплати винагороди уповноваженим особам за належне виконання ними функцій з управління

корпоративними правами держави; розробляє та укладає міжнародні договори України щодо об'єктів державної власності України згідно із законодавством; призначає позапланові ревізії та перевірки фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки; встановлює критерії ефективності управління об'єктами державної власності та порядок їх застосування.

Для забезпечення збалансованого функціонування структурних компонентів державного сектора на ринку продовольства певні функції здійснюють уповноважені органи управління, зокрема розробляють стратегію розвитку державних підприємств і господарських структур; затверджують статuti підприємств, установ та організацій, що належать до сфери їх управління, і господарських структур та здійснюють контроль за їх дотриманням; затверджують річні фінансові та інвестиційні плани, а також інвестиційні плани на середньострокову перспективу (3-5 років) державних підприємств і господарських структур, що належать до сфери їх управління, та здійснюють контроль за їх виконанням у встановленому порядку; здійснюють контроль за діяльністю господарських структур; проводять моніторинг фінансової діяльності, зокрема виконання показників фінансових планів підприємств, що належать до сфери їх управління; здійснюють уточнення складу виробничих потужностей мобілізаційного призначення та обсягів запасів мобілізаційного резерву з урахуванням доцільності їх подальшого збереження; виконують інші передбачені законодавством функції з управління об'єктами державної власності.

Вагоме місце в забезпеченні організації державного управління ринком продовольчої продукції належить Фонду державного майна України, який відповідно до чинного законодавства забезпечує розроблення умов реструктуризації та санації підприємств, що перебувають у його управлінні, та їх погодження щодо господарських організацій, у статутних фондах яких корпоративні права держави перевищують 50 відсотків, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави; дає дозвіл на здійснення застави майна державних підприємств, що перебувають у його управлінні; подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо закріплення в державній власності пакетів акцій відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації та приватизації, доцільності їх відчуження або придбання державою відповідних пакетів акцій (часток) в інших власників та акцій додаткової емісії в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; передає за рішенням Кабінету Міністрів України функції з управління об'єктами державної власності, що перебувають у його управлінні, уповноваженим органам управління, господарським структурам та уповноваженим особам, укладає з ними договори доручення і здійснює контроль за ефективністю управління цими об'єктами; здійснює контроль за виконанням функцій з

управління корпоративними правами держави уповноваженими органами управління та уповноваженими особами; здійснює разом з центральним органом виконавчої влади з питань економіки та Міністерством фінансів України формування дивідендної політики та забезпечує її реалізацію.

Роль господарських структур в процесі управління ринку продовольчої продукції України, як правило зводиться до розробки річних фінансових та інвестиційних планів, а також інвестиційних планів на середньострокову перспективу (3-5 років) і подання їх на затвердження уповноваженому органу управління, який здійснює контроль за їх діяльністю; відбору кадрів та укладення контрактів з керівниками державних підприємств та державних акціонерних товариств; проведення аналізу та щорічної аудиторської перевірки своєї фінансово-господарської діяльності і подання отриманих результатів органу виконавчої влади, який здійснює контроль за їх діяльністю.

Слід зазначити, що передача корпоративних прав держави в управління уповноваженим особам здійснюється з дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції. При цьому уповноважені особи виконують функції з управління корпоративними правами держави відповідно до договору доручення, який укладається уповноваженими органами управління або Фондом державного майна України з уповноваженою особою. Після цього, уповноважена особа здійснює функції з управління корпоративними правами держави шляхом реалізації прав акціонера (учасника) господарського товариства в межах повноважень, які надають зазначені корпоративні права держави, що передані цій особі в управління на підставі договору доручення.

Державне управління на ринку продовольства повинно обмежуватися лише об'єктами державної власності. Відносно них, держава (в особі державних суб'єктів управління) має право здійснювати функції управління власністю та оперативного управління, якщо інше не передбачено статутними документами. У зв'язку з цим, державні органи мають право призначати і звільняти з роботи керівних працівників, визначати їх розмір оплати праці, доводити планові показники на визначений термін, контролювати господарську діяльність і т. д.

Відносно суб'єктів господарювання заснованих на недержавній формі власності такі заходи є неприпустимими, оскільки вони можуть звужувати свободу розвитку підприємницької діяльності в продовольчому підкомплексі. Державні органи відносно недержавних суб'єктів повинні здійснювати лише практичну реалізацію методів державного регулювання.

Державне регулювання ринку продовольчої продукції – це здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами опосередкованого впливу на державні і недержавні структурні елементи ринку продовольчої продукції з метою задоволення державних і суспільних потреб. Під опосередкованим впливом слід розуміти широке використання економічного

стимулювання та нормотворчу діяльність відповідних державних органів. Отже, об'єктами державного регулювання ринку продовольчої продукції виступають всі суб'єкти продовольчого підкомплексу.

На сучасному етапі державне регулювання ринку продовольчої продукції здійснюється через застосування ліцензування, квотування, кредитування, субсидування, страхування, дотування тощо. Проте як державне регулювання так і державне управління ринком продовольчої продукції залишається недостатньо ефективним. Проблема полягає у низькій персоніфікованій адміністративній і кримінальній відповідальності керівних працівників локального, регіонального, національного рівнів та у низькій їх мотивації праці. Удосконалення діючої системи державного регулювання та управління ринком продовольчої продукції наведено на рис. 1.

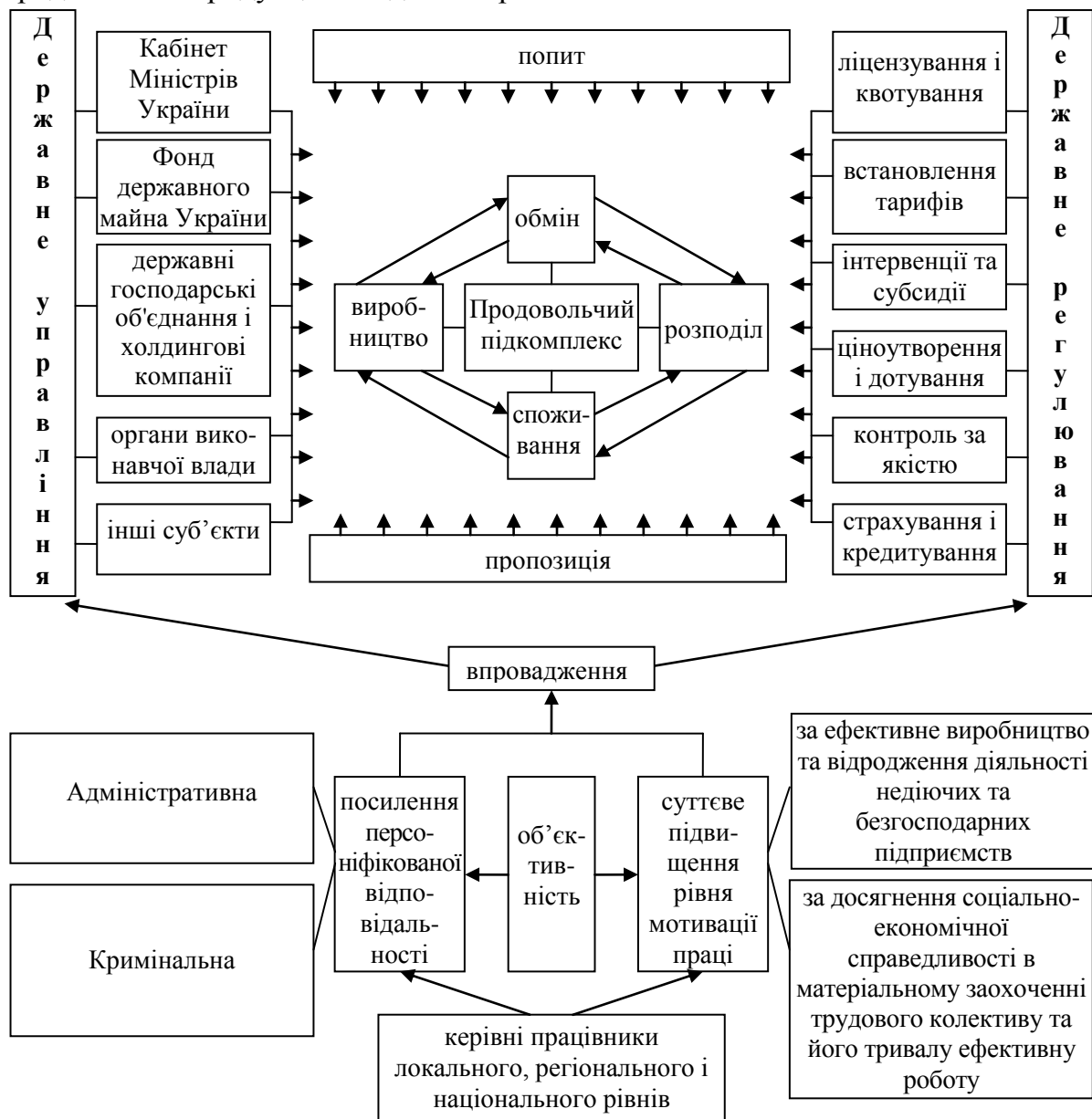

Рис. 1. Державне управління та регулювання ринку продовольчої продукції та їх удосконалення

Крім того, на відміну від державного управління, державне регулювання покликане визначити конструктивний правовий коридор функціонування суб'єктів підприємницької діяльності в продовольчій сфері в умовах інтеграції України в ЄС. Діяльність Міністерств та інших державних органів управління повинна бути трансформована з виробництва на формування галузевої стратегії та економічної політики на ринку продовольства, формування ринкової інфраструктури, ліквідацію недієздатності окремих інститутів та їх наступне коригування з врахуванням ступеня транзитивності економіки, стимулювання розвитку вітчизняних продовольчих підприємств. Разом з тим, поняття державне управління та державне регулювання ринку продовольчої продукції тісно взаємопов'язані між собою, оскільки вони здійснюються державою через єдину систему законодавства та органів державного управління продовольчим підкомплексом. Вказана система в своїй сукупності зумовлює потужний інструмент реалізації економічної політики держави на ринку продовольчої продукції.

Висновки. Поняття державне управління та державне регулювання ринку продовольчої продукції тісно взаємопов'язані між собою, оскільки вони здійснюються державою через єдину систему законодавства та органів державного управління продовольчим підкомплексом. Проте між ними існують певні відмінності. Так, під поняттям “державне управління ринком продовольчої продукції” слід розуміти здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами адміністративного нагляду та безпосереднього впливу на державні структурні елементи ринку продовольчої продукції з метою задоволення державних і суспільних потреб. В той час, як під терміном “державне регулювання ринку продовольчої продукції” слід розуміти здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами опосередкованого впливу на державні і недержавні структурні елементи ринку продовольчої продукції з метою задоволення державних і суспільних потреб. Отже, об'єктами державного регулювання ринку продовольчої продукції виступають всі суб'єкти продовольчого підкомплексу, а державного управління лише державні підприємства. З метою удосконалення державного управління та регулювання ринку продовольчої продукції доцільно забезпечити посилення персоніфікованої відповідальності керівних працівників і одночасно суттєво підвищити рівень мотивації праці.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку: обґрунтування комплексу принципів як основних положень і правил дій з орієнтацією на пріоритетність соціальних аспектів розвитку національного ринку продовольства; розроблення моделі оптимальної взаємодії основних індикаторів національного продовольчого ринку; удосконалення методичних підходів до аналізу і оцінки ефективності продовольчого ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Березін О.В.* Чинники інвестиційної привабливості суб'єктів продовольчого ринку // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Проблеми формування та реалізації інвестиційної стратегії господарюючого суб'єкта” (12-13 грудня 2002 р.). – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – С.248-259.

2. *Корнєв В.Л.* Методика урахування конкурентоспроможності продукції в маркетинговому ціноутворенні // Маркетинг: теорія і практика: Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., 18-20 вересня 2002 р. / Наук. ред. А.Ф. Павленко. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 59-61

3. *Любченко О.М.* Передумови розвитку експорту в регіонах України в сучасних умовах // Мат. міжн. наук.-практ. конф. “Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання”. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2005. – С. 673-674.

4. *Прядко В., Остапенко Н.* Активізація інноваційних процесів в Україні за рахунок залучення кредитних ресурсів // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Інвестиційні стратегії сталого розвитку” (м. Дніпропетровськ, 27–28 лютого 2004 р.). – Т. II. – Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 2004. – С. 39–41